

Pohjoisen laboratoriossa. Daniel Chartierin haastattelu

—

Sarianna Kankkunen

Professori Daniel Chartierin johtama tutkimuskeskus kerää yhteen pohjoisten alueiden kulttuurisia käsityksiä pohjoisuudesta. Perinteisten kulttuurintutkimuksellisten ja vertailevien menetelmien lisäksi keskus käyttää apunaan laatimiaan tietokantoja ja digitaalisia tiedonlouhinnan menetelmiä. Tavoitteena on vertaileva sekä moniääninen ja -kielinen ymmärrys alueista, joiden kulttuurinen ulottuvuus on yhä ylenkatsottu.

Daniel Chartier on kanadalaisen Université du Québec à Montréal -yliopiston professori. Hän johtaa pohjoisuuden ja talvisuuden kulttuurisiin ilmaisuihin keskittyvää tutkimuskeskusta International Laboratory for Research on Images of the North, Winter and the Arctic. Keskuksen tutkijat tekevät moni- ja poikki-tieteistä työtä, joka ammentaa kulttuurintutkimuksen ja taiteidentutkimuksen teoreettisista viitekehyksistä. Laboratorion keskeisenä tavoitteena on tuottaa komparatistista eli vertailevaa tutkimusta pohjoisen diskurssista pohjoisen eri kulttuureissa, kielissä ja yhteisöissä.

– Tavoitteemme on uudelleenkomplisoida eli -monimutkaistaa pohjoinen, Chartier sanoo.

Chartierin mukaan maapallon pohjoisia alueita lähestytään edelleen joko erämaana tai jonkinlaisina villin luonnon reservaatteina.

– Kulttuurinen pohjoinen on unohdettu.

Koska tutkimuskeskuksen työnä on moninaistaa pohjoisuuteen liittyviä käsityksiä, pyrkivät tutkijat tuomaan työnsä myös lähelle pohjoisessa eläviä yhteisöjä. Daniel Chartierin essee ”Mitä on kuviteltu pohjoinen? Eettisiä periaatteita” on ilmestynyt neljällätoista pohjoisella kielellä, myös Jaakko Naskin tekemänä suomenkielisenä käännöksenä.

Chartier on erityisen kiinnostunut kielistä, joilla kuviteltua pohjoista kuvataan. Hänen äidinkielenensä ranska on, kuten Chartier itse luonnehtii, ”uudisasukaskieli” Kanadan pohjoisilla alueilla. Pohjoisuuden kuvaamiseen se on Chartierin mielestä liian abstrakti. Tietyt pohjoisen luonnon ilmiöt kääntyvät ranskan kielelle kömpelösti; näistä hän mainitsee esimerkiksi kaamoksen ja keväisen jäiden lähdon. Toisaalta ranskan kieli on myös antanut mahdollisuuksia kuvitellun pohjoisen tutkimukselle; ranskan kielen käsite ”imaginaire”, joka usein kääntyy ”kuvitteelliseksi”, on kotokielessään laaja, sosiaalisesti jaettuihin näkemyksiin ja maailmankatsomuksiin viittaava käsite, joka ei typisty toden ja kuvitellun väliseen kaksijakoon.

– Kieli on ideoiden reservi ja toisaalta myös tunteiden siirron väline.

Pohjoinen on Chartierin mukaan globaalissa mittakaavassa poikkeuksellinen alue, sillä siihen liittyvä sanasto ja kulttuuriset ilmaisut ovat voittopuolisesti peräisin pienistä kielistä ja kulttuureista. Tämä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että maapallon pohjoisia alueita on kolonisoitu etelästä käsin.

– Etelä ei tarvitse pohjoista määritelläkseen itsensä, mutta pohjoinen määräytyy aina vain suhteessa etelään, Chartier kuvaa kolonialististen taloudellisten ja poliittisten voimien vaikutusta pohjoisten alueiden itseymmärrykselle.

Tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista, että pohjoisen ja etelän välinen kolonialistinen suhde näkyy yhä siinä, mitä ja millaista tutkimusta pidetään rahoittamisen arvoisena. Chartierin mukaan tutkimusrahoitus ohjaa hakemaan yhteyksiä pohjoisen ja etelän välille.

– Näin siitäkkin huolimatta, että pohjoisten itä-länsi –suhteiden hahmottaminen voisi olla vähintäänkin yhtä merkitsevää.

Chartier on kiinnostunut erityisesti tutkimuseettisistä ongelmista, jotka liittyvät kuvitellun pohjoisen tutkimukseen. Pohjoiset napa-alueet olivat viimeisiä alueita, jotka eurooppalainen imperialismi pyrki valloittamaan. Tänä päivänä muun muassa napa-alueita tutkivat erilaiset emansipoivat tutkimussuuntaukset pyrkivät nostamaan alkuperäiskansojen äänen kuuluviin. Chartier on työssään eritellyt kuvitellun pohjoisuuden tutkimukseen liittyviä kompastuskiviä, muttei pyri asettamaan tutkimukselle varsinaisia eettisiä sääntöjä. Sääntöjen sijalle Chartier ehdottaa joukkoa kysymyksiä, joilla tutkija voi testata tutkimusasetelmiaan. Tällaisia kysymyksiä voisivat olla: Käsittelenkö pohjoista sirkumpolaarisena, eli valtioiden, kulttuurien ja yhteisöjen rajat ylittävänä? Miten olen huomionnut alueen monikielisyyden? Onko työlläni sekä ei-urbaani että urbaani ulottuvuus, kuten pohjoisellakin?

Chartier lukee pohjoisuuden diskurssiin ja pohjoisuuden representaatioihin myös ne eteläiset käsitykset ja kuvitelmat, jotka liittyvät talveen.

– Talvi on tilapäinen pohjoinen: se on kokemus, joka tulee liki, siinä missä taas ”pohjoinen” on usein vain projektio, joka heijastetaan aina jonnekin toisaalle, Chartier luonnehtii.

Pohjoisen laboratorio koostaa ja ylläpitää laajoja tietokantoja, jotka kokoavat yhteen diskursiiviseen pohjoisuuteen liittyviä kaunokirjallisia tekstejä, kuva- ja filmimateriaalia, tutkimuksia, lehtiartikkeleita sekä muita aineistoja. Tietokannat ovat seikkaperäisiä ja mahdollistavat erilaiset hakutoiminnot: aineistoa voi käydä läpi vaikkapa teemoittain tai symboleittain. Chartier itse käyttää mieluiten Claude Lévi-Straussin käsitettä ”myteemi” (ransk. mytheme), joka

viittaa myyttien tai kertomusten pienimpiin merkityksiä tuottaviin yksiköihin. Pohjoisen kertomuksissa korostuvia myteemejä ovat muun muassa voimakas ero sisä- ja ulkotilojen välillä, erilaiset variaatiot mökkihöperyydestä, erityinen suhde temporaalisuuteen – käytännössä ajan pysähtyminen – sekä kylmän ja jään ympärille luodut psykologiset merkitykset. Laboratorion tutkijat tekevät kasvavissa määrin tiedonlouhintaa kerätystä aineistosta.

Daniel Chartier vieraili Suomessa joulukuussa 2021 Arktinen hysteria – oudot pohjoiset tunteet – hankkeen kutsumana. Hän piti käyntinsä aikana Tampereen yliopistolla vierailuluennon otsikolla ”What Is the Imagined North? Gender, Emotions, Mythemes”. Vierailu ei ollut professorin ensimmäinen käynti Suomessa. Tutkimusyhteistyön ohella myös kansainvälisesti yhteisohjattujen cotutelle-tohtorintutkintojen ohjaaminen on tuonut Daniel Chartierin Suomeen. Tampereen yliopiston ja Université du Québec à Montréalin yhteisohjauksessa on paraikaa työn alla Charlotte Coutun väitöstutkimus, joka käsittelee arktisen hysterian tematiikkaa Rosa Liksomin ja grönlantilais-tanskalaisen kuvataiteilija Pia Arken töissä. Suomessa pohjoisuus on tavattu yhdistää eksentrisyyteen; tätä assosiaatiota Rosa Liksomin teokset parodioivat mestarillisesti, kuten Coutu väitöstutkimuksessaan esittää. Chartier kertoo, että tämä vastaa myös hänelle vuosien saatossa muotoutunutta kuvaa pohjoisesta:

– Kiehtovinta kuvitellussa pohjoisessa on se, että se on jollakin tavalla aina epänormaali. Pohjoisessa on aina tilaa sopeutumattomalle, ulkopuoliselle ja erilaiselle.